

ჰააგის რეკომენდაციები

ეროვნულ უმცირესობათა განათლების უფლებებთან
დაკავშირებით და
განმარტებითი ბარათი

ოქტომბერი, 1996 წელი

ამ ბუკლეტში მოცემული ინფორმაციის გავრცელება ნებადართულია; ზემოხსენებულ შემთხვევაში გთხოვთ მიუთითოთ წყარო ანუ ამ ბუკლეტის დასახელება. ბუკლეტის ორიგინალური გამოცემა ინგლისურ ენაზე მომზადდა ინტერ-ეთნიკურ ურთიერთობათა ფონდის მიერ, ISBN 90-7598901-6. ინფორმაციისათვის გთხოვთ დაგვიკავშირდით შემდეგ მისამართზე:

პროექტების განყოფილება

ეუთო-ს უმაღლესი კომისარიატი ეროვნულ იმცირესობათა დარგში

პრინცესეგრაჰტ 22

2514 AP ჰააგა

ტელ: +31 (0) 70 312 5555

ფაქსი: +31 (0) 70 346 5213

ელ-ფოსტა: pu@hcnm.org

შესავალი

1992 წლის ივლისში ჰელსინკში მიღებული გადაწყვეტილებით ევროპაში უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაციამ (ეუთო) ეროვნულ უმცირესობათა უმაღლესი კომისრის თანამდებობა დააწესა, როგორც „შეძლებისდაგვარად ადრეულ ეტაპზე კონფლიქტების თავიდან აცილების ინსტრუმენტი“. ასეთი მანდატის შექმნა, უპირველეს ყოვლისა, ყოფილ იუგოსლავიაში შექმნილმა ვითარებამ განაპირობა, რომელიც, როგორც ბევრი ვარაუდობდა, შეიძლებოდა ევროპაში სადმე სხვაგანაც გამეორებულიყო, განსაკუთრებით კი იმ ქვეყნებში, რომლებიც დემოკრატიული წესწყობილებისკენ გარდამავალ ეტაპზე იმყოფებოდნენ. ეს კი ძირს გამოუთხრიდა მშვიდობისა და კეთილდღეობის პერსპექტივებს, რომლებიც ევროპის სახელმწიფოთა და მთავრობათა მეთაურებმა 1990 წლის ნოემბერში „ახალი ევროპისათვის პარიზის ქარტიაში“ დასახეს.

1993 წლის 1 იანვარს თავისი მოვალეობების შესრულებას შეუდგა ბატონი მაქს ვან დერ სტული, რომელიც ეუთოს ეროვნულ უმცირესობათა რიგით პირველი უმაღლესი კომისარი გახდა. დაეყრდნო რა მდიდარ პირად გამოცდილებას, რომელიც მან წლების განმავლობაში შეიძინა, როგორც ნიდერლანდების პარლამენტის წევრმა და საგარეო საქმეთა მინისტრმა, ქვეყნის მუდმივმა წარმომადგენელმა გაეროში, აგრეთვე მრავალი წლის მანძილზე ადამიანის უფლებათა აქტიურმა დამცველმა, ბატონმა ვან დერ სტულმა თავისი ყურადღება, უპირველეს ყოვლისა, ევროპის ქვეყნების ცენტრალურ ხელისუფლებებსა და ეროვნულ უმცირესობებს შორის არსებულ მრავალრიცხოვან უთანხმოებებს მიაპყრო, რასაც, მისი აზრით, შეიძლებოდა დაძაბულობის შემდგომი ესკალაცია მოჰყოლოდა. დახვეწილი დიპლომატიური მეთოდების გამოყენებით, ზედმეტი ხმაურის გარეშე, ეროვნულ უმცირესობათა უმაღლესმა კომისარმა შეძლო ჩაბმულიყო ისეთ ქვეყნებში მიმდინარე პროცესებში, როგორებიცაა ალბანეთი, ხორვატია, ესტონეთი, უნგრეთი, ყაზახეთი, ყირგიზეთი, ლატვია, ყოფილი იუგოსლავიის რესპუბლიკა მაკედონია, რუმინეთი, სლოვაკეთი და უკრაინა (იგი თორმეტზე მეტ ქვეყანაში მოქმედებს). მან ყურადღება გაამახვილა კონფლიქტურ ვითარებებზე, რომლებშიც მონაწილეობენ იმ ეროვნული/ეთნიკური ჯგუფების წარმომადგენლები, რომლებიც ერთ სახელმწიფოში რიცხობრივ უმრავლესობას, ხოლო მეორეში – რიცხობრივ უმცირესობას შეადგენენ. ასეთ ვითარებებში, რაღა თქმა უნდა, ეს ჯგუფები, ორივე

სახელმწიფოს ხელისუფლებების ინტერესების ობიექტად და აღნიშნულ სახელმწიფოებს შორის კონფლიქტის თუ არა, დაძაბულობის პოტენციურ წყაროდ მაინც შეიძლება იქცნენ. უნდა აღინიშნოს, რომ დაძაბულობის მსგავსმა კერებმა ბევრი რამ განსაზღვრეს ევროპის ისტორიაში.

ეროვნულ უმცირესობებთან დაკავშირებული პრობლემების მიზეზთა გამორკვევისას ეროვნულ უმცირესობათა უმაღლესი კომისარი მოქმედებს, როგორც დამოუკიდებელი, მიუკერძოებელი და თანამშრომლობის მოსურნე პირი. არ ფლობს რა საზედამხედველო მექანიზმებს, ეროვნულ უმცირესობათა უმაღლესი კომისარი ვითარების ანალიზისა და კონკრეტული რეკომენდაციების ძირითად საფუძვლად იყენებს იმ საერთაშორისო სტანდარტებს, რომლებიც თითოეული სახელმწიფოს მიერაა გაზიარებული. ამასთან დაკავშირებით, უპრიანია გავიხსენოთ ვალდებულებები, რომლებიც ეუთოს ყველა მონაწილე სახელმწიფომ იკისრა, კერძოდ, კი - „ადამიანური განზომილების შესახებ კონვენციის კოპენჰაგენის 1990 წლის დოკუმენტის“ IV ნაწილში მოცემული ვალდებულებები ეროვნულ უმცირესობებთან დაკავშირებით. მნიშვნელოვანია იმის აღნიშვნაც, რომ ეუთოს წევრი ყველა სახელმწიფო ადამიანის უფლებათა სფეროში და მათ შორის, უმცირესობათა უფლებების საკითხებში, იზიარებს გაეროს ეგიდით ნაკისრ ვალდებულებებს; ამასთანავე, ეუთოს წევრი ქვეყნების დიდი უმრავლესობა ექვემდებარება ევროპის საბჭოს სტანდარტებსაც.

თითქმის ოთხწლიანი ინტენსიური მუშაობის შედეგად ეროვნულ უმცირესობათა უმაღლესმა კომისარმა გამოკვეთა გარკვეული საკითხები და თემები, რომლებიც მისი ყურადღების მთავარ საგნად იქცა იმ ქვეყნებში, სადაც მას საქმიანობა უწევს. მათ შორის ერთ-ერთი ყველაზე პრიორიტეტულია ეროვნული უმცირესობების განათლების, კერძოდ კი – უმცირესობის ენაზე განათლების საკითხი. როგორც ეროვნულ უმცირესობათა უმაღლესმა კომისარმა ამასწინათ განაცხადა, „აშკარაა, რომ განათლებას განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი როლი ენიჭება ეროვნულ უმცირესობას მიკუთვნებული პირების თვითმყოფადობის დაცვასა და გაღრმავებაში“. სწორედ ამ გარემოების გათვალისწინებით, 1995 წლის შემოდგომაზე ეროვნულ უმცირესობათა უმაღლესმა კომისარმა სთხოვა „ეროვნებათაშორისი ურთიერთობების ფონდს“ საერთაშორისო აღიარების მქონე ექსპერტთა მცირე ჯგუფისთვის მიემართა, რათა მიეღო რეკომენდაციები ეუთოს რეგიონში მოსახლე ეროვნულ უმცირესობებს მიკუთვნებულ პირთათვის განათლების უფლების ჯეროვნად და თანამიმდევრულად

უზრუნველსაყოფად.

„ეროვნებათაშორისი ურთიერთობების ფონდმა“ – არასამთავრობო ორგანიზაციამ, რომელიც 1993 წელს დაარსდა ეროვნულ უმცირესობათა უმაღლესი კომისრის დასახმარებლად სპეციალიზებული საქმიანობის განსახორციელებლად – საკონსულტაციო შეხვედრათა მთელი სერია გამართა. მათ შორის აღსანიშნავია ჰააგის ორი შეხვედრა, რომელშიც სხვადასხვა დისციპლინის ექსპერტებმა მიიღეს მონაწილეობა: ერთის მხრივ – სწავლულმა იურისტებმა, რომლებიც საერთაშორისო სამართალში არიან სპეციალიზებულნი, ხოლო მეორე მხრივ – ენათმეცნიერებმა და განათლების სპეციალისტებმა, რომელთა სპეციალიზაციის სფეროს ეროვნულ უმცირესობათა მდგომარეობა და მათი მოთხოვნილებები და საჭიროებები წარმოადგენს. ექსპერტები სახელდობრ იყვნენ: ა. გ. ბოიდ რობერტსონი, სტრაკლაიდის უნივერსიტეტის გალური ენის უფროსი ლექტორი (დიდი ბრიტანეთი); დოქტორი პიტერ ვან დაიკი, სახელმწიფო საბჭოს წევრი (ნიდერლანდები); დოქტორი ასბიორნ ეიდუ, ნორვეგიის ადამიანის უფლებათა ინსტიტუტის დირექტორი (ნორვეგია); პროფესორი რეინ მიულერსონი, კინგზის კოლეჯის საერთაშორისო სამართლის კათედრის ხელმძღვანელი (დიდი ბრიტანეთი); პროფესორი ალან როსასი, „აბო აკადემი“ უნივერსიტეტიდან (ფინეთი); დოქტორი ტოვე სკუტნაბ-კანგასი, როსკილდეს უნივერსიტეტის ენებისა და კულტურის ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორი (დანია); პროფესორი გიორგი შეპე, იანუშ პანონიუსის უნივერსიტეტის ენათმეცნიერების ფაკულტეტი (უნგრეთი); პროფესორი პატრიკ თორნბერი, კილის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტი (დიდი ბრიტანეთი); ბატონი იენე ვან დერ ველდუ, სასწავლო პროგრამების უფროსი მრჩეველი სასწავლო პროგრამების განვითარების ეროვნული ინსტიტუტიდან (ნიდერლანდები).

რამდენადაც ეროვნულ უმცირესობათა უფლებების სფეროში არსებული ნორმები ადამიანის უფლებათა ნაწილს წარმოადგენს, კონსულტაციების ამოსავალ წერტილად დაშვებულ იქნა პრეზუმფცია, რომ სახელმწიფოები ასრულებენ ადამიანის უფლებათა სფეროში ნაკისრ ყველა სხვა ვალდებულებას, კერძოდ კი – თავისუფლებას დისკრიმინაციისგან. ასევე აღიარებულ იქნა, რომ ადამიანის ყველა უფლების საბოლოო მიზანს თანასწორობის პირობებში პიროვნების სრული და დამოუკიდებელი განვითარება წარმოადგენს. აქედან გამომდინარე, მიხნეულ იქნა, რომ სამოქალაქო საზოგადოება უნდა იყოს ღია და მოქნილი, რათა გააერთიანოს ყველა ადამიანი, მათ შორის ისინიც, ვინც ეროვნულ უმცირესობებს მიეკუთვნება.

ჰააგის რეკომენდაციები

მიღებული „რეკომენდაციები ეროვნულ უმცირესობათა განათლების უფლებებთან დაკავშირებით“ შედარებით მარტივი და გასაგები ენით განმარტავს ეროვნულ უმცირესობათა განათლების იმ უფლებების შინაარსს, რომლებიც გამოიყენება ყველა იმ ვითარებაში, რომლებშიც ეროვნულ უმცირესობათა უმაღლესი კომისარი მონაწილეობს. გარდა ამისა, სტანდარტები იმგვარადაა ინტერპრეტირებული, რომ უზრუნველყოფილია სხვადასხვა ნორმის ურთიერთშეთანხმებული მოქმედების შესაძლებლობა. რეკომენდაციები დაყოფილია რვა ქვეთავად, რომელთაგან თითოეული ეხმიანება პრაქტიკაში წამოჭრილ განათლების საკითხს. რეკომენდაციების უფრო დეტალური განმარტება მოცემულია თანდართულ განმარტებით ბარათში, სადაც მითითებულია შესაბამისი კონკრეტული საერთაშორისო ნორმები.

ჰააგის რეკომენდაციები
ეროვნულ უმცირესობათა განათლების უფლებებთან
დაკავშირებით

საერთაშორისო აქტების სულისკვეთება

- 1) ეროვნულ უმცირესობებს მიკუთვნებული პირების უფლება შეინარჩუნონ საკუთარი თვითმყოფადობა მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება იყოს სრულად რეალიზებული, თუ განათლების პროცესში ისინი მშობლიური ენის ცოდნას სათანადო დონეზე შეიძენენ. იმავედროულად, ეროვნულ უმცირესობებს მიკუთვნებულ პირებს ეკისრებათ პასუხისმგებლობა სახელმწიფო ენის სათანადო დონეზე ცოდნის მოპოვების გზით გაერთიანდნენ უფრო ფართო ეროვნულ საზოგადოებაში.
- 2) იმ საერთაშორისო აქტების გამოყენებისას, რომლებსაც შეუძლიათ სარგებელი მოუტანონ ეროვნულ უმცირესობებს მიკუთვნებულ პირებს, სახელმწიფოებმა თანამიმდევრულად უნდა დაიცვან თანასწორობისა და დისკრიმინაციის დაუშვებლობის პრინციპები.
- 3) გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ შესაბამისი საერთაშორისო მოვალეობები და ნაკისრი ვალდებულებები შეადგენენ მინიმალურ საერთაშორისო სტანდარტებს. ამ მოვალეობებისა და ნაკისრი ვალდებულებების შემზღვეველი ინტერპრეტაცია, მათ სულისკვეთებასა და მიზნებს ეწინააღმდეგებოდა.

ღონისძიებები და რესურსები

- 4) უმცირესობათა განათლების უფლებებთან დაკავშირებით სახელმწიფოებმა პრო-აქტიური პოლიტიკა უნდა გაატარონ. როცა ეს საჭიროა, სახელმწიფოები ვალდებული არიან გაატარონ სპეციალური ღონისძიებები, რათა აქტიურად განახორციელონ უმცირესობის ენაზე განათლების უფლებები არსებული რესურსების მაქსიმუმის ფარგლებში, როგორც ინდივიდუალურად, ისე საერთაშორისო – განსაკუთრებით ეკონომიკური და ტექნიკური – დახმარებისა და თანამშრომლობის საფუძველზე.

დეცენტრალიზაცია და მონაწილეობა

- 5) სახელმწიფოებმა უნდა შექმნან პირობები, რათა შესაძლებლობა მისცენ დაწესებულებებს, რომლებიც ეროვნულ უმცირესობებს მიკუთვნებულ პირებს წარმოადგენენ, ქმედითი მონაწილეობა მიიღონ უმცირესობათა განათლებასთან დაკავშირებული პოლიტიკისა და პროგრამების შემუშავებასა და განხორციელებაში.
- 6) სახელმწიფოებმა რეგიონული და ადგილობრივი მმართველობის ორგანოები სათანადო კომპეტენციებით უნდა აღჭურვონ უმცირესობათა განათლების სფეროში და ამით ხელი შეუწყონ უმცირესობათა მონაწილეობას პოლიტიკის შემუშავების პროცესში რეგიონულ და/ან ადგილობრივ დონეზე.
- 7) სახელმწიფოებმა უნდა მიიღონ ზომები, რათა წახალისონ ადგილობრივ დონეზე განათლების სისტემაში მშობლების მონაწილეობა და არჩევანი, მათ შორის, უმცირესობის ენაზე განათლების მიღების თვალსაზრისით.

სახელმწიფო და კერძო დაწესებულებები

- 8) საერთაშორისო სამართლის თანახმად, ეროვნულ უმცირესობებს მიკუთვნებულ პირებს ისევე, როგორც სხვებს, უფლება აქვთ დააფუძნონ და მართონ საკუთარი საგანმანათლებლო დაწესებულებები ქვეყანაში მოქმედი კანონმდებლობის საფუძველზე. ასეთი დაწესებულებები შეიძლება მოიცავდნენ სკოლებს, რომლებშიც სწავლება უმცირესობის ენაზე მიმდინარეობს.
- 9) გამომდინარე ეროვნულ უმცირესობებს მიკუთვნებული პირების უფლებიდან დააფუძნონ და მართონ საკუთარი საგანმანათლებლო დაწესებულებები, სახელმწიფოებმა არ უნდა დააბრკოლონ ამ უფლებით სარგებლობა ასეთი დაწესებულებების შექმნისა და მართვის რეგულირებისათვის მეტისმეტად მძიმე სამართლებრივი და ადმინისტრაციული მოთხოვნების დაწესების გზით.
- 10) კერძო საგანმანათლებლო დაწესებულებებს, რომლებშიც სწავლება უმცირესობის ენაზე მიმდინარეობს, უფლება აქვთ, ყოველგვარი

ჰააგის რეკომენდაციები

დაბრკოლებებისა და დისკრიმინაციის გარეშე, ეძიონ დაფინანსების წყაროები სახელმწიფო ბიუჯეტიდან, საერთაშორისო წყაროებიდან და კერძო სექტორიდან.

უმცირესობათა განათლება დაწყებითი და საშუალო განათლების დონეზე

- 11) განათლების პირველ წლებს ბავშვის განვითარებისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება. განათლების სფეროში არსებული გამოკვლევები ცხადყოფს, რომ იდეალურ შემთხვევაში სწავლების ენა სკოლამდელ და საბავშვო ბაღების დონეზე ბავშვის მშობლიური ენა უნდა იყოს. სადაც კი ეს შესაძლებელია, სახელმწიფოებმა უნდა შეუქმნან მშობლებს ამ შესაძლებლობით სარგებლობის პირობები.
- 12) არსებული გამოკვლევები ასევე ცხადყოფს, რომ იდეალურ შემთხვევაში დაწყებით სკოლებში სასწავლო პროგრამა უმცირესობის ენაზე უნდა ისწავლებოდეს. უმცირესობის ენა რეგულარულად უნდა ისწავლებოდეს, როგორც ერთ-ერთი საგანი. ასევე რეგულარულად უნდა ისწავლებოდეს, როგორც საგანი, სახელმწიფოს ოფიციალური ენაც. ამასთანავე, უმჯობესია, რომ ამ უკანასკნელს ასწავლიდნენ ორენოვანი მასწავლებლები, რომლებმაც კარგად იციან ბავშვების კულტურული და ენობრივი გარემო. ამ პერიოდის ბოლოსკენ რამდენიმე პრაქტიკული ან არათეორიული საგანი სახელმწიფო ენაზე უნდა ისწავლებოდეს. სადაც კი ეს შესაძლებელია, სახელმწიფოებმა უნდა შეუქმნან მშობლებს ამ შესაძლებლობით სარგებლობის პირობები.
- 13) საშუალო სკოლებში სასწავლო პროგრამის მნიშვნელოვანი ნაწილი უმცირესობის ენაზე უნდა ისწავლებოდეს. უმცირესობის ენა რეგულარულად უნდა ისწავლებოდეს, როგორც ერთ-ერთი საგანი. ასევე რეგულარულად უნდა ისწავლებოდეს, როგორც საგანი, სახელმწიფოს ოფიციალური ენაც. ამასთანავე, უმჯობესია, რომ ამ უკანასკნელს ასწავლიდნენ ორენოვანი მასწავლებლები, რომლებმაც კარგად იციან ბავშვების კულტურული და ენობრივი გარემო. ასეთი პერიოდის განმავლობაში იმ საგნების რიცხვი, რომლებიც სახელმწიფო ენაზე ისწავლება, თანდათანობით უნდა გაიზარდოს. გამოკვლევები ცხადყოფს, რომ რაც უფრო თანდათანობით მოხდება ასეთი ზრდა, მით უკეთესია

ბავშვისათვის.

- 14) დაწყებითი და საშუალო განათლების უმცირესობის ენაზე უზრუნველყოფა დიდად არის დამოკიდებული ისეთი მასწავლებლების არსებობაზე, რომლებიც სათანადოდ არიან მომზადებულნი ყველა საგნის მშობლიურ ენაზე სწავლებისათვის. ამიტომაც, გამომდინარე მათი ვალდებულებიდან შექმნან სათანადო პირობები უმცირესობის ენაზე განათლების უზრუნველსაყოფად, სახელმწიფოებმა უნდა შექმნან სათანადო პირობები მასწავლებელთა ჯეროვნად მომზადებისათვის და იზრუნონ, რომ ასეთი მომზადება ხელმისაწვდომი იყოს.

უმცირესობათა განათლება პროფესიულ სასწავლებლებში

- 15) პროფესიული მომზადება უმცირესობის ენაზე კონკრეტულ საგნებში უზრუნველყოფილი უნდა იყოს იმ შემთხვევაში, როცა მოცემულ ეროვნულ უმცირესობას მიკუთვნებულ პირებს გამოთქმული აქვთ ასეთი სურვილი, როცა მათ გამოავლინეს ამის საჭიროება და როცა ეს მათი რიცხოვნობით არის გამართლებული.
- 16) იმ პროფესიული სასწავლებლების სასწავლო პროგრამა, რომლებშიც სწავლება მშობლიურ ენაზე მიმდინარეობს, ისე უნდა იყოს შედგენილი, რომ ამ პროგრამის დასრულების შემდეგ მოსწავლეებს შეეძლოთ თავისი პროფესიული საქმიანობის წარმართვა როგორც უმცირესობის ენაზე, ისე სახელმწიფო ენაზეც.

უმცირესობათა განათლება უმაღლესი განათლების დონეზე

- 17) ეროვნულ უმცირესობებს მიკუთვნებულ პირებს უნდა ჰქონდეთ მშობლიურ ენაზე უმაღლესი განათლების მიღების საშუალება იმ შემთხვევაში, როდესაც ისინი გამოთქვამენ ამის სურვილს ან საჭიროებას და როცა ეს მათი რიცხოვნობით არის გამართლებული. უმცირესობის ენაზე უმაღლესი განათლების მიღება შეიძლება გახდეს ხელმისაწვდომი არსებულ საგანმანათლებლო სტრუქტურებში შესაფერისი პირობების შექმნის გზით, იმ პირობით, თუ ამგვარი ზომა სათანადოდ

პასუხობს მოცემული უმცირესობის მოთხოვნებს. ეროვნულ უმცირესობებს მიკუთვნებულ პირებს შეუძლიათ, აგრეთვე, ეძიონ გზები და საშუალებები საკუთარი უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების შესაქმნელად.

- 18) იმ ვითარებაში, როცა ახლო წარსულში ეროვნულ უმცირესობას საკუთარი უმაღლესი სასწავლებლების შენახვისა და მართვის შესაძლებლობა ჰქონდა, ეს გარემოება გასათვალისწინებელია სამომავლო მოდელის განსაზღვრისას.

სასწავლო პროგრამების შემუშავება

- 19) გამომდინარე იმ მნიშვნელობისა და ღირებულებიდან, რომლებსაც საერთაშორისო აქტები ინტერკულტურულ განათლებასა და უმცირესობების ისტორიის, კულტურისა და ტრადიციების ხაზგასმას ანიჭებს, სახელმწიფოს საგანმანათლებლო ორგანოებმა უნდა უზრუნველყონ ზოგადი სავალდებულო სასწავლო პროგრამების ფარგლებში შესაბამისი ეროვნული უმცირესობების ისტორიის, კულტურისა და ტრადიციების სწავლება. უმრავლესობის წარმომადგენელთა წახალისება სახელმწიფოში მცხოვრები ეროვნული უმცირესობების ენების შესასწავლად მხოლოდ ხელს შეუწყობს ამ სახელმწიფოში შემწყნარებლობისა და კულტურული მრავალფეროვნების გაძლიერებას.
- 20) იმ სასწავლო პროგრამების შინაარსი, რომლებიც უმცირესობებს ეხება, უნდა შემუშავდეს მოცემული უმცირესობების წარმომადგენელთა აქტიური მონაწილეობით.
- 21) სახელმწიფოებმა ხელი უნდა შეუწყონ ისეთი ცენტრების დაფუძნებას, რომელთა საზრუნავიც უცმირესობებისათვის სასწავლო პროგრამების შემუშავება და შეფასება იქნება. ასეთი ცენტრები, შესაძლოა, არსებულ დაწესებულებებს დაუკავშირდნენ იმ პირობით, რომ ეს სათანადოდ შეუწყობს ხელს შესაბამისი მიზნების განხორციელებას.

განმარტებითი ბარათი ჰააგის რეკომენდაციებისთვის ეროვნულ უმცირესობათა განათლების უფლებებთან დაკავშირებით

ზოგადი შესავალი

1948 წელს მიღებულმა ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციამ ახალ ეპოქას ჩაუყარა საფუძველი იმ თვალსაზრისით, რომ ეს იყო პირველი საერთაშორისო დოკუმენტი, რომელმაც განათლება ადამიანის უფლებად გამოაცხადა.

დეკლარაციის 26-ე მუხლი დაწყებით განათლებას სავალდებულოდ აცხადებს. იგი ავალდებულებს სახელმწიფოებს, რომ ტექნიკური და პროფესიული განათლება ყველასათვის ხელმისაწვდომი, ხოლო უმაღლესი განათლება დამსახურების შესაბამისად ხელმისაწვდომი გახადონ. იგი ასევე მკაფიოდ მიუთითებს, რომ განათლების მიზანი ადამიანის პიროვნების სრული განვითარება და ადამიანის უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლებების მიმართ პატივისცემის განმტკიცება უნდა იყოს. ამის შემდეგ 26-ე მუხლში განცხადებულია, რომ განათლებამ ხელი უნდა შეუწყოს ერებს, რასებსა თუ რელიგიურ ჯგუფებს შორის ურთიერთგაგების, შემწყნარებლობისა და მეგობრობის გარემოს ჩამოყალიბებას და თავისი წვლილი უნდა შეიტანოს მშვიდობის შენარჩუნების საქმეში. იგი ასევე მკაფიოდ მიუთითებს, რომ მშობლებს აქვთ პრიორიტეტული უფლება აირჩიონ შვილებისათვის განათლების ესა თუ ის ტიპი. 26-ე მუხლის დებულებები მეტი სიღრმადით - საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართლის კონტექსტში, ხოლო უფრო დეტალურად - ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის მე-13 მუხლში მეორდება.

26-ე მუხლმა საჯაროობისა და შემცველობის იმპულსი შესძინა დროთა განმავლობაში შემდგომი საერთაშორისო აქტების მიღებას, რომლებმაც დაადასტურეს და კიდევ უფრო განავითარეს განათლების უფლება, როგორც საზოგადოდ, ისე უმცირესობებთან მიმართებაში, სახელდობრ.

- საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ, 27-ე მუხლი.

- კონვენცია ბავშვთა უფლებების შესახებ, 30-ე მუხლი.

აღნიშნული მუხლები უზრუნველყოფს უმცირესობათა უფლებას ისარგებლონ საკუთარი ენით მათი ჯგუფის სხვა წევრებთან ერთობლიობაში. ქვემოთ მითითებული მუხლები, თავის მხრივ, უზრუნველყოფს ეროვნულ უმცირესობებს უფლებით ისწავლონ მშობლიური ენა ან ისწავლონ მშობლიურ ენაზე.

- განათლების სფეროში დისკრიმინაციის წინააღმდეგ იუნესკოს კონვენცია, მუხლი 5.
- ადამიანური განზომილების შესახებ კოპენჰაგენის შეხვედრის დოკუმენტის 34-ე პარაგრაფი.
- გაეროს დეკლარაცია ეროვნულ ან ეთნიკურ, რელიგიურ და ენობრივ უმცირესობებს მიკუთვნებული პირების უფლებების შესახებ, მუხლი 4.
- ეროვნული უმცირესობების დაცვის შესახებ ჩარჩო კონვენცია, მუხლი 14.

ყველა ეს აქტი, სხვადასხვა ზომით, აღიარებს უმცირესობათა უფლებას შეინარჩუნონ თავისი კოლექტიური თვითმყოფადობა საკუთარი ენის საშუალებით. ამ უფლების განხორციელება, უპირველეს ყოვლისა, შესაძლებელია განათლების მეშვეობით. ამასთანავე, ამავე აქტებში ხაზგასმით აღნიშნულია, რომ საკუთარი ენის მეშვეობით უმცირესობების მიერ კოლექტიური თვითმყოფადობის შენარჩუნების უფლება უნდა დაბალანსდეს მათივე მოვალეობით უზრუნველყონ საკუთარი ინტეგრაცია და მონაწილეობა უფრო ფართო ეროვნულ საზოგადოებაში. ასეთი ინტეგრაცია მოითხოვს როგორც საკუთრივ საზოგადოების შესახებ ცოდნის, ისე სახელმწიფო ენის (ან ენების) ღრმა ცოდნის შექმნას. ამგვარი პროცესის კიდევ ერთ მნიშვნელოვან კომპონენტს შემწყნარებლობისა და პლურალიზმის ხელშეწყობა წარმოადგენს.

ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო აქტები, რომლებიც უმცირესობების ენაზე განათლებას ეხება, კვლავაც რამდენადმე ბუნდოვან და ზოგად ხასიათს ატარებენ. ისინი არ შეიცავენ რაიმე კონკრეტულ მითითებებს იმის თაობაზე, თუ როგორი უნდა იყოს ასეთი განათლების ხელმისაწვდომობის ხარისხი. ისინი არც იმას განსაზღვრავენ, თუ რა დონეზე და რა საშუალებით უნდა იყოს უზრუნველყოფილი უმცირესობებისათვის განათლება მშობლიურ

ენაზე. ისეთი ცნებები, როგორცაა „სათანადო შესაძლებლობები“ უმცირესობის ენაზე სწავლების ან განათლების მიღებისა, როგორც ეს ევროპის საბჭოს მიერ მიღებული ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის შესახებ ჩარჩო კონვენციის მე-14 მუხლშია ნათქვამი, სხვა ელემენტების შუქზე უნდა განიხილებოდეს. მათ შორის იგულისხმება, როგორც ეს აღნიშნული კონვენციის მე-5 მუხლშია მითითებული, გარკვეული ხელსაყრელი პირობების შექმნის აუცილებლობა, რომლებიც ხელს შეუწყობს ენისა და კულტურის შენარჩუნებას, დაცვასა და განვითარებას, ანდა მოთხოვნა იმისა, რომ გატარდეს აუცილებელი ღონისძიებები ეროვნული უმცირესობების ეთნიკური, კულტურული, ენობრივი და რელიგიური თვითმყოფადობის დასაცავად, როგორც ამას ადამიანური განზომილების შესახებ კოპენჰაგენის შეხვედრის დოკუმენტის 33-ე მუხლი ითვალისწინებს.

განურჩევლად იმისა, თუ განათლების ხელმისაწვდომობის რა ხარისხის უზრუნველყოფა შეუძლია ამა თუ იმ სახელმწიფოს, მისი თვითნებურად ჩამოყალიბება. სახელმწიფოები ვალდებული არიან სათანადო ყურადღება მიაქციონ ეროვნული უმცირესობების მოთხოვნებს, რომელიც თანამიმდევრულად გამოითქმება და გამოიხატება მოსახლეობის მოცემული ჯგუფების მიერ.

თავის მხრივ, ეროვნულმა უმცირესობებმაც უნდა იზრუნონ, რომ მათი მოთხოვნები მისაღები იყოს. მათ ჯეროვნად უნდა გაითვალისწინონ ისეთი არსებითი ფაქტორები, როგორცაა მათი რიცხოვნობა, დემოგრაფიული სიმჭიდროვე მოცემულ რეგიონში (ან რეგიონებში), აგრეთვე, მათი უნარი თავისი წვლილი შეიტანონ შესაბამისი დაწესებულებებისა და სტრუქტურების სიცოცხლისუნარიანობის უზრუნველყოფაში.

საერთაშორისო მექანიზმების სულისკვეთება

წლების განმავლობაში საერთაშორისო ნორმებში უმცირესობათა უფლებების ფორმულირების სტილი ევოლუციას განიცდიდა. ისეთმა პასიურმა ფორმულებმა, როგორცაა „...ეროვნულ უმცირესობებს მიკუთვნებულ პირებს არ შეიძლება უარი ეთქვათ უფლებაზე...“, როგორც ეს სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტშია (1966) განსაზღვრული, ადგილი დაუთმო უფრო პოზიტიურ, პრო-აქტიურ მიდგომებს, როგორცაა „...სახელმწიფოები დაიცავენ ეროვნული უმცირესობების ეთნიკურ,

კულტურულ, ენობრივ და რელიგიურ თვითმყოფადობას...“, როგორც ამას ადამიანური განზომილების შესახებ კოპენჰაგენის შეხვედრის დოკუმენტი (1990) აცხადებს. საკითხისადმი მიდგომაში ამგვარი პროგრესული ცვლილება იმის მიმანიშნებელია, რომ საერთაშორისო აქტების შეზღუდული ან მინიმალისტური ინტერპრეტაცია სრულებითაც არ შეესაბამება იმ სულისკვეთებას, რომელიც გამოსჭვივის მათ ფორმულირებებში.

გარდა ამისა, განათლების ხელმისაწვდომობის დონე თანასწორობისა და დისკრიმინაციის დაუშვებლობის საყრდენი პრინციპების შესაბამისად უნდა განისაზღვროს, როგორც მათ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდების პირველი მუხლი და ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის მე-2 მუხლი განსაზღვრავს და რაც საერთაშორისო აქტების უმრავლესობაშია გამეორებული. ამასთანავე, მხედველობაშია მისაღები ის სპეციფიკური პირობები, რომლებიც თითოეულ სახელმწიფოში არსებობს.

ღონისძიებები და რესურსები

ეუთოს სახელმწიფოებისთვის რეკომენდირებულია უმცირესობათა უფლებების მიმართ პრო-აქტიური მიდგომების შემუშავება, ანუ მოქმედება კოპენჰაგენის დოკუმენტის 31-ე მუხლის სულისკვეთების შესაბამისად, რომელიც მოუწოდებს მათ გაატარონ სპეციალური ღონისძიებები, რათა უზრუნველყონ ეროვნული უმცირესობების წევრების სრული თანასწორობა. ამავე მნიშვნელობით, კოპენჰაგენის დოკუმენტის 33-ე მუხლი მოითხოვს სახელმწიფოებისაგან დაიცვან მათ ტერიტორიაზე მცხოვრები ეროვნული უმცირესობების ეთნიკური, კულტურული, ენობრივი და რელიგიური თვითმყოფადობა და შექმნან პირობები ამ თვითმყოფადობის წასახალისებლად.

ზოგ შემთხვევაში ეუთოს სახელმწიფოები სერიოზულ ფინანსურ პრობლემებს განიცდიან, რასაც შეუძლია ობიექტურად შეამციროს მათი შესაძლებლობები ეროვნული უმცირესობების სასარგებლოდ მიმართული საგანმანათლებლო პოლიტიკისა და პროგრამების განხორციელებაში. მიუხედავად იმისა, რომ გარკვეული უფლებები დაუყოვნებლივ განხორციელებას ექვემდებარება, სახელმწიფოები თანამიმდევრულად უნდა მიისწრაფოდნენ ეროვნულ უმცირესობათა განათლების უფლებების სრულ რეალიზაციისაკენ მათ ხელთ არსებული რესურსების მაქსიმუმის ფარგლებში. ამ უკანასკნელთა

შორის იგულისხმება საერთაშორისო დახმარება და თანამშრომლობა ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის მე-2 მუხლის სულისკვეთების შესაბამისად.

დეცენტრალიზაცია და მონაწილეობა

ეროვნული უმცირესობების დაცვის შესახებ ჩარჩო კონვენციის მე-15 მუხლი, ადამიანური განზომილების შესახებ კოპენჰაგენის შეხვედრის დოკუმენტის 30-ე პუნქტი და ეროვნულ ან ეთნიკურ, რელიგიურ და ენობრივ უმცირესობებს მიკუთვნებულ პირთა უფლებების შესახებ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის დეკლარაციის მე-3 მუხლი – თითოეული მათგანი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ აუცილებელია ეროვნული უმცირესობების მონაწილეობა გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში, განსაკუთრებით იმ შემთხვევებში, როცა განსახილველი საკითხები უშუალოდ მათ ეხება.

ეფექტური მონაწილეობა გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, როცა საქმე უმცირესობებს ეხება, დემოკრატიული პროცესის აუცილებელ კომპონენტს შეადგენს.

სახელმწიფოებმა ხელი უნდა შეუწყონ ადგილობრივ და რეგიონულ დონეზე მშობლების აქტიურ ჩაბმას ისევე, როგორც ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენელი დაწესებულებების ეფექტურ მონაწილეობას განათლების პროცესში (მათ შორის, სასწავლო პროგრამების შემუშავების პროცესშიც, თუ ეს ეროვნულ უმცირესობებს ეხება). ამ მიმართულებით სახელმწიფოებმა უნდა იმოქმედონ კოპენჰაგენის დოკუმენტის 35-ე პარაგრაფის სულისკვეთების შესაბამისად, რომელიც ხაზგასმით აღნიშნავს იმ მნიშვნელობას, რომელიც ენიჭება ეროვნული უმცირესობების წევრთა ქმედით მონაწილეობას საჯარო საქმეებში, მათ შორის ისეთებშიც, რომლებიც მათი თვითმყოფადობის დაცვასა და წახალისებას ეხება.

სახელმწიფო და კერძო დაწესებულებები

სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის 27-ე მუხლში საუბარია ეროვნული უმცირესობების უფლებაზე ისარგებლონ მშობლიური ენით მათი ჯგუფის სხვა წევრებთან ერთობლიობაში. ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული

უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის მე-13 მუხლით გარანტირებულია მშობლების უფლება შეარჩიონ თავისი შვილებისათვის ისეთი სკოლები, რომლებიც არ არის დაარსებული სახელმწიფო ორგანოების მიერ. იგივე მუხლი უზრუნველყოფს ინდივიდებისა და ორგანიზაციების უფლებას დააარსონ და მართონ ალტერნატიული საგანმანათლებლო დაწესებულებები, თუ ასეთები შეესაბამება სახელმწიფოს მიერ დადგენილ მინიმალურ საგანმანათლებლო სტანდარტებს. ეროვნული უმცირესობების დაცვის შესახებ ჩარჩო კონვენციის მე-13 მუხლში საუბარია უმცირესობათა უფლებაზე დააარსონ და მართონ საკუთარი საგანმანათლებლო დაწესებულებები, თუმცა სახელმწიფოს არ გააჩნია ვალდებულება უზრუნველყოს ასეთი დაწესებულებების დაფინანსება. კოპენჰაგენის დოკუმენტის 32-ე მუხლი არ აკისრებს სახელმწიფოს ვალდებულებას დააფინანსოს ასეთი დაწესებულებები, თუმცა პირდაპირ მიუთითებს, რომ ამ დაწესებულებებს შეუძლიათ „ეძიონ დახმარება სახელმწიფოსაგან ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისად“.

ეროვნული უმცირესობების უფლება დააარსონ და მართონ საკუთარი დაწესებულებები, მათ შორის საგანმანათლებლო დაწესებულებებიც, სათანადოდ არის დასაბუთებული საერთაშორისო სამართალში და აღიარებულ უნდა იქნეს ასეთად. მართალია, სახელმწიფოს აქვს უფლება თვალყური ადევნოს ამ პროცესს ადმინისტრაციული თვალსაზრისით და საკუთარი კანონმდებლობის შესაბამისად, იგი მოვალეა არ შეუშალოს ხელი ამ უფლებით სარგებლობას გაუმართლებელი ადმინისტრაციული მოთხოვნების დაწესების გზით, რომლებმაც შეიძლება პრაქტიკულად განუხორციელებელი გახადონ ეროვნული უმცირესობების მიერ საკუთარი საგანმანათლებლო დაწესებულებების დაარსება.

მართალია, სახელმწიფოს არ გააჩნია რაიმე ფორმალური ვალდებულება დააფინანსოს ასეთი დაწესებულებები, ამ უკანასკნელთ არ უნდა აღეკვეთოთ უფლება ეძიონ დაფინანსების წყაროები როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე მის ფარგლებს გარეთ.

უმცირესობათა განათლება დაწყებითი და საშუალო განათლების დონეზე

საერთაშორისო აქტები, რომლებიც უმცირესობის ენაზე განათლებას ეხება, აცხადებენ, რომ უმცირესობებს არა მხოლოდ აქვთ უფლება

შეინარჩუნონ თავისი თვითმყოფადობა მშობლიური ენის მეშვეობით, არამედ მათ იმის უფლებაც აქვთ, რომ სახელმწიფო ენის სწავლის გზით უფრო ფართო ეროვნულ საზოგადოებაში მოახდინონ ინტეგრირება და მიიღონ მასში მონაწილეობა.

აქედან გამომდინარე, ეუთოს ქვეყნების ეროვნული უმცირესობების წარმომადგენელთა მრავალენოვნება შეიძლება მიჩნეულ იქნეს, როგორც საერთაშორისო აქტების მიზნების განხორციელების ყველაზე ეფექტიანი საშუალება ეროვნული უმცირესობების დაცვისა და ინტეგრაციის სფეროში. დაწყებით და საშუალო განათლებასთან დაკავშირებული რეკომენდაციები იმ მიზნით შეიქმნა, რომ სწორი გეზი მიეცა სახელმწიფოებისათვის ეროვნული უმცირესობების ენაზე საგანმანათლებლო პოლიტიკისა და შესაბამისი პროგრამების შედგენა-განხორციელების საქმეში.

შემოთავაზებული მიდგომა განათლების სფეროში ჩატარებული გამოკვლევების შედეგებზეა დაფუძნებული და შესაბამისი საერთაშორისო ნორმების რეალისტურ ინტერპრეტაციას წარმოადგენს.

ასეთი მიდგომის ეფექტიანობა რამდენიმე ფაქტორზეა დამოკიდებული. მათგან უპირველესია ის, თუ რამდენად გაძლიერდება ამ მიდგომის წყალობით უმცირესობის მშობლიური ენის უფრო სუსტი პოზიცია მას შემდეგ, რაც ეს ენა სკოლებში სწავლების ენად გამოიყენება. მეორეა ის, თუ რამდენად ჩაერევიან ორენოვანი მასწავლებლების მონაწილეობის მასშტაბი მთელ ამ პროცესში.

ამასთანავე, არის კიდევ ერთი საყურადღებო ფაქტორიც – თუ რამდენად ისწავლება ორივე – უმცირესობის და სახელმწიფო ენები, როგორც საგნები, 12-წლიანი სასკოლო განათლების პროცესში და ბოლოს, თუ რამდენად ოპტიმალურად გამოიყენება ორივე ენია, როგორც სწავლების საშუალება ბავშვის განათლების სხვადასხვა ეტაპზე.

ასეთი მიდგომის მიზანია იმგვარი გარემოს შექმნა, რომელშიც ეროვნული უმცირესობის უფრო სუსტ ენას განვითარების შესაძლებლობა მიეცემა. იგი დიამეტრალურად განსხვავდება სხვა მიდგომებისაგან, რომელთა მიზანია მხოლოდ იმიტომ დაუშვან უმცირესობის ენის, ან თუნდაც მინიმალურ დონეზე უმცირესობის ენაზე სწავლება, რომ ნიადაგი მოამზადონ მხოლოდ სახელმწიფო ენაზე სწავლებაზე რაც შეიძლება ადრე გადასასვლელად.

საერთაშორისო ნორმებს ეწინააღმდეგება ნებისმიერი ასიმილაციური ტიპის მიდგომა, რომელიც სასწავლო პროგრამის მხოლოდ სახელმწიფო ენაზე სწავლებას ითვალისწინებს და რომლის პირობებშიც უმცირესობის წარმომადგენელი ბავშვები მთლიანად არიან ინტეგრირებულნი უმრავლესობის წარმომადგენელი ბავშვების კლასებში. ნათქვამი თანაბრად ეხება იზოლირებულ სკოლებსაც, რომლებშიც მთელი საგანმანათლებლო პროცესის განმავლობაში მთელი სასწავლო პროგრამა მხოლოდ უმცირესობის მშობლიურ ენაზე ისწავლება და უმრავლესობის ენა ან საერთოდ არ ისწავლება, ან მისი სწავლება მხოლოდ მინიმალურ დონეზე ხდება.

უმცირესობათა განათლება პროფესიულ სასწავლებლებში

ეროვნულ უმცირესობებს მიკუთვნებული პირების უფლება ისწავლონ მშობლიური ენა ან ისწავლონ მშობლიურ ენაზე, როგორც ამას „კოპენჰაგენის დოკუმენტის“ 34-ე მუხლი ითვალისწინებს, ასევე უნდა გულისხმობდეს მათ უფლებას მიიღონ პროფესიული განათლება გარკვეულ საგნებში მშობლიურ ენაზე. თანასწორობისა და დისკრიმინაციის დაუშვებლობის პრინციპების შესაბამისად, ეუთოს სახელმწიფოებმა უნდა უზრუნველყონ ამგვარი განათლების ხელმისაწვდომობა, თუკი შესაბამისი სურვილი საჯაროდაა განცხადებული და მსურველთა რაოდენობითაც გამართლებულია.

მეორე მხრივ, ასევე არ უნდა შეიზღუდოს სახელმწიფოს შესაძლებლობა დაგეგმოს და აკონტროლოს ეკონომიკური და საგანმანათლებლო პოლიტიკა. უმცირესობის ენაზე მოქმედი პროფესიული სასწავლებლების კურსდამთავრებულთათვის მხოლოდ სასიკეთო იქნება, თუკი მათ შეეძლებათ პროფესიული ფუნქციების შესრულება სახელმწიფო ენაზეც. ეს მათ შესაძლებლობას მისცემს იმუშაონ არა მხოლოდ იმ რეგიონებში, სადაც თავმოყრილია შესაბამისი უმცირესობა, არამედ მოცემული სახელმწიფოს ნებისმიერ სხვა კუთხეშიც. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პროცესში, რომელიც საქონლის, მომსახურებისა და შრომის თავისუფალ გადაადგილებას ითვალისწინებს, ამგვარი შეზღუდვა ხელს შეუშლის სახელმწიფოს დასაქმებისა და საერთო ეკონომიკური განვითარებისათვის სათანადო პირობების შექმნაში. აქედან გამომდინარე, პროფესიული განათლება ეროვნული უმცირესობების მშობლიურ ენაზე იმასაც უნდა უზრუნველყოფდეს, რომ მოსწავლეებმა სათანადო განათლება სახელმწიფო ენაზეც (ან ენებზეც) მიიღონ.

უმცირესობათა განათლება უმაღლესი განათლების დონეზე

ისევე, როგორც წინა შემთხვევაში, უფლება ისწავლონ მშობლიური ენა ან ისწავლონ მშობლიურ ენაზე, როგორც ამას კოპენჰაგენის დოკუმენტის 34-ე მუხლი ითვალისწინებს, ასევე შეიძლება გულისხმობდეს ეროვნული უმცირესობების უფლებას მიიღონ უმაღლესი განათლება მშობლიურ ენაზე. ამ შემთხვევაშიც მხედველობაშია მისაღები თანასწორობისა და დისკრიმინაციის დაუშვებლობის პრინციპები ისევე, როგორც მოსახლეობის მოთხოვნები და რაოდენობრივი მაჩვენებლები. თუ არ არსებობს სახელმწიფო დაფინანსება, უმცირესობათა უფლება თავისუფლად დააარსონ საკუთარი უმაღლესი სასწავლებლები არავითარ შეზღუდვას არ უნდა ექვემდებარებოდეს.

კოპენჰაგენის დოკუმენტის 33-ე მუხლი ხაზგასმით აღნიშნავს, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანია, რომ სახელმწიფო არა მხოლოდ იცავდეს უმცირესობათა თვითმყოფადობას, არამედ ზრუნავდეს კიდევ მისი განვითარებისათვის. აქედან გამომდინარე, სახელმწიფოებმა უნდა განიხილონ უმცირესობის ენაზე უმაღლესი განათლების უზრუნველყოფის შესაძლებლობა იქ, სადაც ამის საჭიროება აშკარაა არის და უმცირესობის რაოდენობრივი მაჩვენებლებითაც გამართლებულია. ამ თვალსაზრისით უმაღლესი განათლება უმცირესობის მშობლიურ ენაზე მხოლოდ მასწავლებელთა მომზადებით არ უნდა შემოიფარგლოს.

ზემოაღნიშნულთან ერთად გასათვალისწინებელია ის ფინანსური სირთულეები, რომლებსაც, განსაკუთრებით, საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პროცესში მყოფი სახელმწიფოები განიცდიან. ეროვნული უმცირესობის ენაზე უმაღლესი განათლების უზრუნველყოფა პარალელური ინფრასტრუქტურების შექმნის სინონიმს როდი წარმოადგენს. უფრო მეტიც, უნივერსიტეტის დონის პარალელური საგანმანათლებლო დაწესებულებების სისტემის განვითარებამ, შესაძლოა, შედეგად მოიტანოს უმცირესობის იზოლაცია უმრავლესობისაგან. ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის 26-ე მუხლი ხაზგასმით მიუთითებს, რომ განათლების მიზანია ხელი შეუწყოს ერებს, რასობრივ და რელიგიურ ჯგუფებს შორის ურთიერთგაგების, შემწყნარებლობისა და მეგობრობის გარემოს ჩამოყალიბებას. ამის საფუძველზე და ინტეგრაციის მიზნებიდან გამომდინარე, უმრავლესობებისა და უმცირესობების ინტელექტუალური და კულტურული განვითარება ერთმანეთისგან განცალკევებით არ

უნდა მიმდინარეობდეს.

სასწავლო პროგრამების შემუშავება

მეორე მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ მიღებულია მანამდე არნახული რაოდენობა საერთაშორისო აქტებისა, რომლებშიც მზარდი ყურადღება განათლების საკითხებს დაეთმო. აღნიშნული აქტების თანახმად, განათლების აუცილებლობა მხოლოდ იმაში კი არ მდგომარეობს, რომ წმინდა აკადემიური ან ტექნიკური ცოდნა შესძინოს ადამიანს, არამედ ისეთი ღირებულებების დამკვიდრებაშიც, როგორებიცაა შემწეობა, პლურალიზმი, ანტირასიზმი და ჰარმონია, როგორც საერთაშორისო დონეზე, ისე მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფებს შორის ურთიერთობაში. ასეთი მოთხოვნები აშკარად საგანგებო მოვალეობებს აკისრებს ისეთ სახელმწიფოებს, რომელთა ფარგლებშიც ეროვნული უმცირესობები სახლობენ. ამ სახელმწიფოებში ჯგუფებს შორის და ინტერეთნიკური თანაცხოვრება და ჰარმონია მათი შიდასახელმწიფოებრივი სტაბილურობისთვისაც სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია. ასეთი თანაცხოვრება და ჰარმონია ასევე მნიშვნელოვანი ფაქტორია რეგიონული მშვიდობისა და უსაფრთხოების შესანარჩუნებლადაც.

ეროვნულ ან ეთნიკურ, რელიგიურ და ენობრივ უმცირესობებს მიკუთვნებული პირების უფლებების შესახებ გაეროს დეკლარაციის მე-4 მუხლი მოითხოვს სახელმწიფოებისაგან „წაახალისონ მათ ტერიტორიაზე არსებული უმცირესობების ისტორიის, ტრადიციების, ენისა და კულტურის ცოდნა“. ეროვნული უმცირესობების დაცვის შესახებ ჩარჩო კონვენცია მე-12 მუხლში ავალდებულებს სახელმწიფოებს „ხელი შეუწყონ მათი ეროვნული უმცირესობების კულტურის, ისტორიის, ენისა და რელიგიის ცოდნას“.

ევროპაში უსაფრთხოებისა და უშიშროების კონფერენციის ადამიანური განზომილების შესახებ კოპენჰაგენის შეხვედრის დოკუმენტის 34-ე მუხლი მიუთითებს სახელმწიფოების ვალდებულებაზე სასკოლო სასწავლო პროგრამებში „ასევე გაითვალისწინონ ეროვნული უმცირესობების ისტორია და კულტურა“.

ეს მოთხოვნები ავალდებულებს სახელმწიფოებს სასკოლო პროგრამებში ადგილი დაუთმონ მათი საზღვრების ფარგლებში მცხოვრები სხვადასხვა ეროვნული უმცირესობის ისტორიისა და

ტრადიციების სწავლებას. სახელმწიფო ორგანოებმა ეს საკითხი ისე შეიძლება ცალმხრივად გადაწყვიტონ, რომ არ მიანიჭონ სათანადო მნიშვნელობა მოცემული ეროვნული უმცირესობის მონაწილეობას ამ საკითხში. თუმცა, ასეთი მიდგომა, გარდა იმისა, რომ არ არის რეკომენდირებული, შესაძლოა საზიანოც იყოს.

ეროვნული უმცირესობების დაცვის შესახებ ჩარჩო კონვენციის მე-15 მუხლი, ეუთო-ს ადამიანური განზომილების შესახებ კოპენჰაგენის დოკუმენტის 30-ე მუხლი და ეროვნულ ან ეთნიკურ, რელიგიურ და ენობრივ უმცირესობებს მიკუთვნებული პირების უფლებების შესახებ გაეროს დეკლარაციის მე-3 მუხლი – თითოეული მათგანი საზგასმით მიუთითებს, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია ეროვნული უმცირესობების წარმომადგენელთა მონაწილეობა გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში, განსაკუთრებით ისეთ საკითხებთან დაკავშირებით, რომლებიც უშუალოდ მათ ეხება.

აქედან გამომდინარე, ეროვნულ უმცირესობათა ენაზე სასწავლო პროგრამების შემუშავებელი ცენტრების შექმნა არა მხოლოდ ხელს შეუწყობს ამ ორმაგ პროცესს, არამედ მის ხარისხსა და პროფესიონალიზმს უზრუნველყოფს.

დასკვნითი შენიშვნები

უმცირესობათა უფლებები განათლების სფეროში ეუთოს მონაწილე რიგი ქვეყნებისათვის ძალზე ფაქიზი საკითხია. ამასთანავე, საგანმანათლებლო პროცესი პოტენციურად იმის შემძლეცაა, რომ ქმედითად შეუწყოს ხელი მონაწილე სახელმწიფოებში მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფებს შორის ურთიერთპატივისცემისა და ურთიერთგაგების ატმოსფეროს ჩამოყალიბებასა და განმტკიცებას.

თუ გავითვალისწინებთ დღევანდელობაში ამ საკითხის დელიკატურობას, აგრეთვე იმ გარემოებასაც, რომ ადამიანის უფლებათა სფეროში მიღებული საერთაშორისო აქტები მეტად ბუნდოვან და ზოგადი ხასიათის ნორმებს გეთავაზობს აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით, რეკომენდაციების სერიის შემუშავებით შესაძლებელი ხდება უფრო ნათელი წარმოდგენის შექმნა და უფრო ეფექტური მიდგომების ჩამოყალიბება უმცირესობათა საგანმანათლებლო უფლებებთან დაკავშირებით. ჰააგის რეკომენდაციებს არ გააჩნიათ ამომწურავობის პრეტენზია. მათი

ჰააგის რეკომენდაციები

მიზანია შექმნან ზოგადი მონახაზი, რომელიც სახელმწიფოებს უმცირესობათა განათლების სფეროში პოლიტიკის შემუშავების პროცესში გარკვეულ დახმარებას გაუწევს.